

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

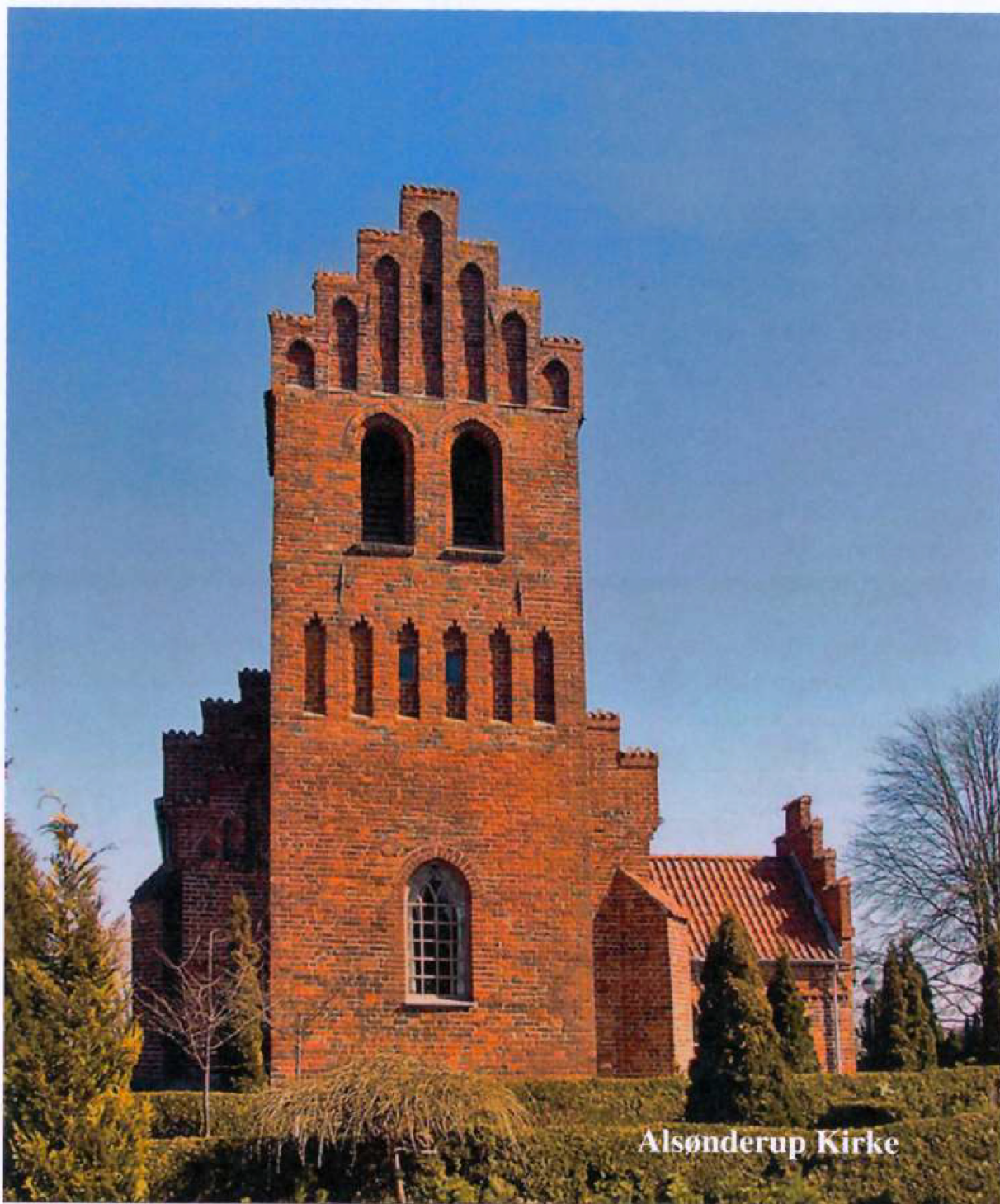
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

fahs

Medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund

NUMMER 4 NOVEMBER 2013 27. ÅRGANG

Alsønderup Kirke

Nyt fra bestyrelsen

Så skulle alle omsider have modtaget årbogen for 2012. Vi synes, den blev rigtig flot og med et seriøst indhold, der opruller en positiv historie om, hvordan der er gjort tiltag til at forbedre og nytænke udformningen af husbyggeri i Danmark. Endnu en gang stor tak til forfatterne.

Dertil kom som en flot donation fra Marianne og Christian Fabricius bogen "Erindringer om mit liv". Også tak til dem.

Desværre har Eva Stennicke fået en aggressiv form for demens, der gør hende ude af stand til at genoptage sit ellers meget aktive arbejde for foreningen. Det er vi meget kede af, men forsøger bedst muligt at videreføre aktiviteterne.

Efterlysning:

Da vi nu ikke længere kan bruge Evas bibliotek som lagerplads for den kommende årbog 2013-14, søger vi efter en tør garage eller anden form for egnet opbevaringsplads for en kortere periode i foråret 2014; nemlig fra bøgerne leveres fra trykkeriet, og til omdelingen kan effektueres.

Mon vi i medlemskredsen har nogen, der kan hjælpe os med det?

Meget gerne et sted i eller omkring Hillerød.

På bestyrelsens vegne – med venlig hilsen Niels Nielsen.

fahs

FAHS

Medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund

Tryk: Nofoprint

Tilrettelæggelse : Torben Bill-Jessen (ansvh.)

FAHS udkommer 4 gange årligt, februar, april, august, november.

Artikler sendes til redaktøren.

Bestyrelsen:

Eva Stennicke (formand)

Niels Nielsen (næstformand)

Anders Alsløv (kasserer)

Torben Bill-Jessen (ture og foredrag)

Margrethe Krogh Sørensen (sekretær)

Rolf Kjær Hansen

Kirsten Baunegaard

Verner Bylov Larsen

Kontakt til foreningen:

Niels Nielsen

Lærkevej 6, 4050 Skibby

E-mail: niels.nielsen@e-posthus.dk

Tlf.: 47 52 84 08

På www.fahs.dk finder man bl.a. opdaterede oplysninger om udflugter og foredrag. Desuden registeret til årbøgerne 1906-2000 samt en oversigt over de ældre årbøger, som foreningen stadig har til salg ved henvendelse til Niels Nielsen.

Kontingent indbetaling: Nordea,

Registreringsnummer: 2670

Kontonummer: 4374709599

Nordsjællandske landsbykirker under hammeren

Af Knud Aunstrup, kirkeværge Nødebo-Gadevang Sogn

I første årgang af Frederiksborg Amtsavis 1874 kunne man den 24. september læse denne bekendtgørelse:

Salg af Domænekirker

Efter Finansministeriets Bestemmelse ville efternævnte Statskassen tilhørende Kirker i Frederiksborg Amt, nemlig Alsønderup, Strø, Skjævinge, Gjørløse, Lyngø, Uggeløse, Uvelse, Hjørlunde, Oppesundby, Snodstrup, Ølstykke, Stenløse og Vexø Kirker med de til samme hørende Tiender og andre Indtægter blive opbudte til salg ved offentlig Auktion, som afholdes Onsdagen den 21de Oktober dA, Formiddag Kl 10 paa Tinghuset i Hillerød.

Ved Auktionen opraabes hver Kirke for sig og fremhæves iøvrigt af Salgsbetingelserne, at Kirkerne sælges til tiltrædelse den 1ste Januar 1875 og at Kjøbesummerne der forrentes med 4 pCt aarlig fra Tiltrædelsesdagen at regne, berigtiges saaledes at $\frac{1}{4}$ betales kontant i 3 Terminer, medens de resterende $\frac{3}{4}$ af kjøbesummen vil være at afdrage og forrente med 6 pCt årlig indtil Gælden er nedbragt til Halvdelen af Kjøbesummen, hvilken Halvdel derefter kan blive indestaaende i Ejendommen paa Opsigelse med $\frac{1}{2}$ Aars Varsel. Iøvrigt henvises til selve Salgsbetingelserne, af hvilke trykte Eksemplarer, der ogsaa indeholder Fortegnelser over Kirkernes Indtægter og Udgifter kunne erholdes udleveret i Finansministeriets Domæne Expeditions Kontor i Kjøbenhavn, paa undertegnede Amtstue, samt hos de vedkommende Kirkeværger, der tillige ville forevise Kirkerne for de Lysthavende.

Frederiksborg Amtstue den 23de September 1874.

Lerche

I vore ører lyder det utroligt, at staten kunne finde på at sælge vore sognekirker ved auktion. Men det var der faktisk nærmest tradition for. De mange kirker, kongen overtog ved reformationen blev ofte handlet, og i 1710-11 blev der for eksempel afholdt auktioner over flere af kronens kirker. De kirker, der blev solgt ved auktionen i 1874 var såkaldte Domænekirker, det

vil sige kirker, som tidligere havde været kronens eje, og som nu var statens ejendom. Men efter den dyre krig i 1864, og da der var krise i landbruget på grund af faldende kornpriser manglede staten penge. Måske spillede det også ind at der allerede dengang var kræfter som ønskede en adskillelse af kirke og stat.

Det var kun 14 af de nordsjællandske

landsbykirker, der var sat til salg ved denne auktion, mange andre af statens kirker blev tilsyneladende solgt i direkte handel, som det fremgår af oversigten i tabel 1. Af tabellen ses også,

at en del af kirkerne var ejet af godser eller større gårde, og at kirkerne i Ganløse og Selsø var ejet af Københavns universitet.

Når der kunne være interesse for at

Tabel 1 Salg af andre Kirker

Kirkens navn	Selvejende	Staten sælger	Ejere/køber af staten	Herred	
Tikøb	¼ 1918		Schimmelmanske fideikommis	Lyng Kronborg	
Hornbæk	23/9 1914		Kongelig domænekirke		
Asminderød	¼ 1948	1873	Sognepræst Raae		
Grønholt	2/3 1910	1873			
Karlebo	?	dec 1874	ejes af kommunen		
Blovstrød	?	marts 1874	ejes af kommunen		
Birkerød	?	1874	ejes af kommunen		
Esbønderup	¼ 1913	1873	ejes af Færch og Segelcke	Holbo herred	
Nødebo	1/10 1919	1873	salg til private		
Søborg	¼ 1914	1873	sognepræst Raae		
Gilleleje	1/1 1914	1873	pastor Raae		
Mårum	¼ 1915	1873	købt af en del af tiendeyderne		
Helsingø	1/1 1950		Stiftlandsbykirke		
Valby	1/10 1915	1873	købt af en del tiendeydere		
Blistrup	¼ 1957	1872	købt af en del tiendeydere		
Vejby	1/10 1912		ikke oplyst Kongens ejendom ?		
Tibirke	¼ 1914	1872	købt af en del tiendeydere		
Ramløse	¼ 1954	1871	købt af en del tiendeydere		
Anisse	1/(4 1954	1872	købt af en del tiendeydere		
Tjæreby	¼.1946	1874	kommunen andre		Strø herred
Ølsted	¼ 1945	1875	købt af nogle tiendeydere		
Kregme	1/10 1933	---	Landbrugsministeriet		
Vinderød	?		Ny kirke fra 1883		
Melby	1/10 1933		Landbrugsministeriet		
Torup	1/10 1933		landbrugsministeriet		
Lynæs kirke	?		opført 1901		
Nørre Herlev	--?	1/1 1875	købt af et interessentselskab af gårdejere, ejes nu af kommunen	Lyng Frederiksborg	
Lillerød	?	1874	købt af et interessentselskab af gårdejere, ejes nu af kommunen		
Græse	¼ 1911	1874	privateje		
Sigerslevvester	1/10 1910	1874	privateje		
Slagslunde	¼ 1943	--	statsejendom		
Ganløse	1/7 1934		Københavns universitet fra 1539		
Farum	1/7 1934		Statsejendom, domænekirke		
Gerlev	20/9 1911		ejes af kronen		Horns herred
Dråby	19/9 1911		anneks til Gerev		
Skuldelev	27/6 1911		Under Selsø gods		
Selsø	1/7 1934		Kbh universitet siden 1639		
Skibby	4/11 1929		Under godset Egholm		
Kyndby	19/9 1911		Under Godset Svanholm		
Krogstrup			Anneks til Kyndby		
Ferslev	7/11 1910		Under Godset Egholm		
Vellerup	28/6 1911		anneks til Ferslev, under Egholm		

købe en kirke, var det fordi kirken havde indtægter i form af kirketiende, som sognets gårde skulle udrede og

Kirketienden

af Namløse Sogus Tiendeydere for indværende Termin modtages forstkommende Tirsdag den 8de December i Kjøbmand Liebts gl. Sted i Namløse fra Kl. 9 før middag til 3 Eftermiddag.

Stjærød, den 2den December 1874.

Peder Olsen.

derudover indtægter ved kirkegårdsdriften (salg af gravsteder mm). Det var dog ikke uden problemer at være kirkeejers, man havde normalt ikke ret til at ansætte præsten (kaldsret) eller ret til at blande sig i hvad kirken blev

brugt til, derimod havde man pligt til at vedligeholde bygninger og kirkegård på sømmelig vis. Det siger sig selv, at ikke alle kirkeejere var lige så nidkære i vedligeholdelsen, som de var i inddrivelsen af kirketienden og dette gav anledning til mange stridigheder.

Hvordan auktionen forløb, kan man læse i amtsavisen den 24. oktober. Desværre mente staten ikke at budene var høje nok, så der blev berammet endnu en auktion den 24. november. Resultatet af denne auktion kan man også læse i avisen, en oversigt over begge auktioner kan man se i tabel 2.

6 af kirkerne blev solgt til de lokale sogneråd, 3 kirker blev solgt til de

Tabel 2 Statens Auktion over Domænekirker 1874

21. oktober og 24. november

Kirke	Salgspris			
	opråbt	første Auktion	anden Auktion	Endelig Køber
Alsønderup	8975	9380 Kons/9370 Sogneråd	9520	Alsønderup Kommune
Strø	12000	12510 Sogneråd/12500 Kons	12570	Strø Kommune
Skjævinge	5000	5110 Kons/5100 Sogneråd	6920	Grosser Madsen København og Lærer Madsen Husby
Gjøløse	9500	9510 Kons/9500 Sogneråd	10010	Konsortium
Herløv	11875	13020 lokale Gårdejere/13010 Kons	14190	Tiendeydere
Lynge	13125	13520 Sogneråd/13510 Kons	13780	Lynge Kommune
Uggeløse	12375	12520 Sogneråd/12510 Kons	12760	Uggeløse kommune
Uvelse	6475	6520 Kommission/6510 Kons	7810	Uvelse Kommune
Hjørlande	17000	18010 Sogneråd/18000 Kons	19020	Hjørlande Kommune
Oppesundby	8000	8000 Kons/ 7910 to Gårdmænd	9490	Tiendeydere
Snodstrup	6375	7060 Tømrerm. Abber Gjæstgiver Leidersdorff/7050 tre Gårdejere	8010	Grosserer Madsen København og Lærer Madsen Husby
Ølstykke	15500	15610 Tiendeyderne/15600 Kons	15810	Tiendeydere
Stenløse	22750	21300 Kons/21210 Interess.	21370	pastor Raa, Dette Bud blev ikke godkendt
Vexø	2875	3040 Tømrerm Abber Gjæstgiver Leidersdorff/3030 to Gårdejere	4430	Tømrermester Abber og Gjæstgiver Leidersdorff

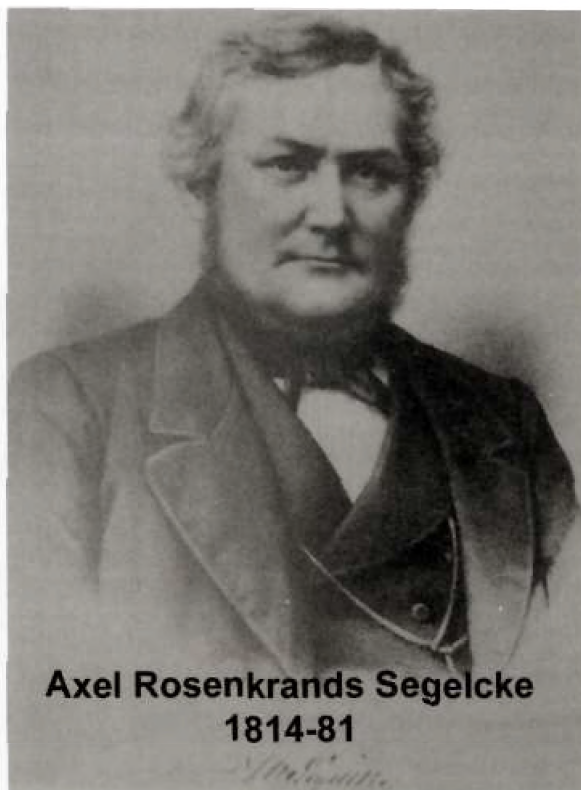
lokale tiendeydere, forskellige private konsortier købte i alt 4 kirker og Stenløse kirke blev ikke budt højt nok op, så den blev ikke solgt ved denne lejlighed.

Salgsbetingelserne var ellers ret lempelige: 25% kontant, resten forrentes og afdrages med 6% og mulighed for at lade 50% stå i ejendommen med ½ års opsigelse. Desværre har jeg ingen regnskaber, men et groft overslag over værdien af kirketiendet lader ane at der var tale om en ganske pæn forretning.

De nye kirkeejere kom dog kun til at nyde ejerskabet i kort tid, for i 1903 besluttede folketinget at kirkerne skulle være selvejende, drift og vedligeholdelse skulle styres af de nyoprettede menighedsråd og udgifterne dækkes af kirkeskatten. Overgangen til selveje tog dog mange år som det fremgår af tabel 1.

Jyske rigmænd investerer i nord-sjællandske kirker

I 1873 købte to jyske rigmænd Asminderød og Nødebo kirker af staten uden auktion, hvilket senere blev påtalt af rigsrevisionen. Det var finansminister Krieger, der stod for salget. Det var i øvrigt også ham der solgte bygge_ruinen af Marmorkirken (egl. Frederikskirken) til Tietgen i 1874, en handel han fik megen kritik for, og en rigsretsag på halsen, men det var som bekendt til stor fordel for kirken, da Tietgen for egne midler sørgede for at kirken blev bygget færdig.

Den ene køber var købmand Axel Rosenkrantz Segelcke (1814-81) Lønstrup i Nordjylland, som var en meget velhavende mand. Han ejede den store gård Sejlstrupgård og desuden Mårup kirke ved Lønstrup.. Han havde tjent sine penge ved den såkaldte skudehandel med Norge, hvor man fra Lønstrup sejlede varer til og fra Sørlandet i Norge. Der var ingen havn i Lønstrup, man roede varerne ud til skuderne direkte fra stranden, hvor købmand Segelcke havde et stort varehus, hvor han dengang beskæftigede 70 mand. Pakhuset blev for øvrigt ødelagt ved den store katastrofe i 1877, hvor et skybrud på 1½ time sendte en regnvandsflod gennem byen, rev 7 huse i havet og skabte den kløft gennem byen, som man stadig kan se.

Den anden køber var Konsul Søren Færch (1813-1911), han var oprindelig storkøbmand i Nibe og grundlagde i 1844 et tobakskompagni, familien havde som bekendt i mange år en stor forretning i tobaksindustrien.

Familien Segelcke og Færch blev knyttet sammen i næste generation ved ægteskab mellem Caroline Segelcke og Hans Færch.

Segelcke og Færch købte foruden Nødebo kirke også kirkerne i Søborg, Gilleleje og Esbønderup, og senere knyttede de skovkasserer Peter West til ejerkredsen, således at de hver ejede 1/3 af disse kirker.

Exam jur Peter West boede i Esrum og han var amtsstuebestyrer og skovkasserer (dvs han tog sig både af amtets og af statsskovens økonomi og arbejdede parallelt med skovrideren, som tog sig af det forstmæssige) så det var nok praktisk at have ham med i konsortiet som embedsmand og regnskabskyndig. Skovkasserer West har for øvrigt senere gjort sig kendt i Danmarkshistorien i en helt anden forbindelse. Ved tørlægningen af Trundholm mose i Odsherred i 1902 fandt opsynsmanden noget, han mente var en legetøjshest med tilhørende vogn, og som hans børn derfor fik at lege med. Da Peter West, som dengang var ansat ved projektet, så tingene, var han straks klar over deres betydning og sørgede for at alarmere Nationalmuseet, så Solvognen, for den var det, kunne blive bevaret som et af vore største

**Søren Færch
og hustru**

klenodier fra bronzealderen.

Jeg har ikke kunnet finde nogen optegnelser om at dette konsortium har gjort nogen særlig indsats for kirkerne, så man må formode at deres interesse i kirkerne har været rent pekuniær.

Det har efter hvad man kan se af salgsbetingelserne også været en ganske fornuftig handel. Købsprisen for Esbønderup og Nødebo kirker var 1000 Rigsdaler plus refusion til præsten på 520 Rdl. altså i alt 1520 Rdl og kontantværdien af kirketiendet udgjorde for de to kirker tilsammen omtrent 750 Rdl. årligt (tabel 3)

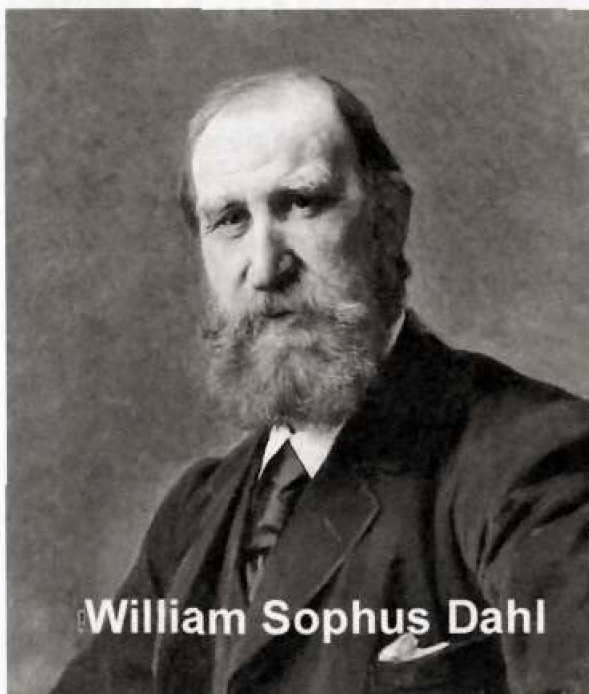
Ud af indtægten på ca 750 Rdl. eller ca 50% af købsprisen skulle der selv-

Tabel 3 Kirketiendets kontantværdi	tønder; skæpper	omtrentlig værdi i Rdl
byg	117; 1 29/32	600
rug	10; 2,9/32	50
havre	10; 2,9/32	45
kontanter Rdl, skilling	42 rdl 36 skilling	42,5
Omtrentlig kontantværdi i alt		ca 750

Værdien af 1 tønne byg sættes på den tid til 5 Rdl. Der går 8 skæpper på en tønne

følgelig betales skatter og diverse udgifter til vedligehold og drift, men der har formentlig også været indtægter fra kirkegården, så man må gå ud fra at der har været et pænt overskud.

VVS grosserereren der ejede Nødebo Kirke

På den fineste gravplads i Nødebo, lige i tagdryppet fra kirken og skærmet af våbenhuset som danner en dejlig lun solkrog står to mandshøje mar-

kante gravsten, omgærdet af sten og lænker, så man ikke kommer for tæt på dem.

William Sophus og Caroline Mathilde Dahl står der på den ene sten, og på den anden sten læser man: Kommandørkaptajn Carl Ludvig v Ellbrecht og Ida v Ellbrecht f. Dahl.

Den fine beliggenhed er ikke tilfældig, de mennesker der ligger begravet her var faktisk eneejere af kirken fra 1903 til 1919, og man kan let forestille sig hvorfor de har udvalgt sig denne lune og hyggelige krog til deres sidste hvilested.

William Sophus Dahl var nr. 4 i en børneflokk på 11, han var søn af en velstående karetmager i Korsør. Han blev uddannet som *manufakturhandler* og arbejdede som kommis og bogholder i Stege, da faderen i 1856 købte en blikkenslagerforretning i København hvor hans bror, Niels fik arbejde som bogholder.

På den tid var der en voldsom byggeaktivitet i København og sanitære installationer såsom indlagt vand i etageejendommene og vandklosetter til

de bedrestillede familier skabte et kolossalt behov for VVS artikler. Niels øjnede en stor fremtid i handel med disse varer og han foreslog William at de sammen startede en grossistvirksomhed så den 23. december 1867 grundlagde de firmaet Brødrene Dahl, der straks blev en bragende succes, som har varet lige siden, omend firmaet nu er overtaget af udenlandsk kapital.

Landliggere i Nødebo

I slutningen af 1800 tallet blev det fashionabelt at ligge på landet, og faderen købte i 1874 det lille stråttekte hus Bakkehuset i Nødebo (Sportsvej 47, det er desværre nu nedbrændt) hvor han ville tilbringe sit otium. Året

før havde Enkebaronesse Elisabeth Wedell Wedellsborg bygget sig en imponerende bolig i Nødebo (Det nuværende Nødebogård). I 1884 ville enkebaronessen sælge og William, som tjente rigtig mange penge på sin VVS forretning, og som var blevet glad for egnen, købte gården. Familien var meget glade for Nødebogård og for udsigten mod Esrum Sø, men de ville sikre sig deres udsigt, derfor købte de alle ejendomme mellem Nødebogård og søen. Da Nødebo kirke lå midt i synsfeltet var det nærliggende også at købe den.

1. januar 1905 købte Grosserer Dahl følgelig Nødebo kirke af konsortiet. Der blev ikke erlagt nogen kontant

Familien Dahl på Nødebogård

købesum, men der var mange udgifter og forpligtigelser ved at være kirkejer. Dahl havde før købet spurgt sin advokat til råds, og han fik dette lidet opmuntrende svar: ”..Kirkejerens Rettigheder ere meget små (han behøver ikke en Gang at adspørges om Kirkekoncerts Afholdelse) hans Pligter derimod til alle Sider særdeles omfattende.”

Generøs mæcen

William var ikke smålig, i 1903 forærede han Bakkegården, som ligger ved siden af Nødebo kro til sognet som bolig for præsten, og den er stadig præstegård. I 1905 bekostede han en større restaurering af kirken, desværre må man nok sige, for ved den lejlighed blev flere af kirkens vægge skånselsløst ryddet for kalkmalerier.

William blev med alderen meget tunghjør, og i februar 1910 ramte skæbnen ham, han kunne ikke høre en sporvogns advarende klemten og blev kørt over, da han ville krydse Stormbroen

ved Nationalmuseet. 3 timer efter var han død af indvendige kvæstelser.

Nødebo kirke gik i arv til svigersønnen Carl Ludvig v Ellbrecht, der var gift med datteren Ida, men i 1919 blev den gjort selvejende.

Litteratur

Frederiksborg Amtsavis Årgang 1
1874 Hillerød Bibliotek

Danmarks Kirker Bind 46 Frederiksborg amt, Nationalmuseet.

Salmonsens Konversationsleksikon

Kirsten Rosenkrantz Segelcke Hesselgren: Brevene fortæller om Segelcke familien i Lønstrup, Dansk historisk håndbogsforlag 1988 (fotos af AR Segelcke og S Færch er anvendt efter tilladelse af forfatteren)

Kjeld Philip Staten og Fattigdommen, Gjellerup 1947

Martin Schwarz Lausten Danmarks Kirkehistorie Gyldendal 1987

Købekontrakter og skøder for Esbønderup og Nødebo kirker

To skovbyer 1984 og 1987 Forsamlingshusets venner, Nødebo

Med facebook i baglommen!

Af Stig Colbjørn Nielsen

Geologien i området er heller ikke nem at danne sig overblik over i dag. I vikingetiden lå havenes - og dermed også fjordenes - vandspejl ca. 34 meter over vore dages vandspejl. Det gav en rigtig god naturhavn i Roskilde Fjord ved Græse Ås udløb umiddelbart nord for det nuværende Frederikssund. Grundvandsspejlet omkring Slangerup har varieret en hel del fra sidste halvdel af 1900-tallet og til i dag. Dette skyldes ikke kun ændringer i klima og naturforhold; men i langt højere grad vandboringer i området. Alene Københavns Energi henter 4.7 millioner kubikmeter vand op årligt. Da grundvandsspejlet lå lavest, tangerede det et minus på 12 meter, hvor det i dag "kun" varierer mellem et minus på 4 og 6 meter. Landskaberne omkring byen, som helt frem til 1930'erne, har været domineret af enorme vådområder med en særdeles vandrig Græse Å, er radikalt forandret og geologien næppe umiddelbar genkendelig for andre end nørdede fagfolk. Græse Å er dog stadig ganske vandrig med høj gennemstrømnings-hastighed; men eftersom åen er kraftigt reguleret og flyttet til kunstige render over mange og lange delstræk, så skal der en god portion fantasi og forestillingsevne til for overhovedet at

begynde at tænke i noget så vådt som en åhavn i Slangerup. Ydermere har åen på det mest interessante sted for en mulig åhavn for nylig fået skabt nye slyngninger ved en større forlægning af åen, og der er anlagt store skybrudsbassiner skjult under i det grønne engområdes græs. Hvor vanskeligt det kan være at arbejde med historien i landskab og by kan måske illustreres ved at nævne, at det vadested, Brobækken, der i en fjern fortid gav anledning til anlæg af såvel Svend Estridsens kongsgård som handelspladsen Slangerup på stedet, i dag er en blot 120 cm bred og 60 cm dyb rende med Græse Å strømmende i, hvor det i vikingetiden var et lavvandet vadested med fast bund, der bredte sig over mere end 100 meter i bredden! Græse Ås oprindelige løb gennem Brobæk Enghave, området syd om byens middelaldercentrum, og nedstrøms mod Grannetofte og Skindskjolds Enge kan ikke længere fastlægges med nøjagtighed. Netop vadestedets beliggenhed i området sydvest for Brobæksgade giver en afgrænsning mod nord og øst af søgeområdet efter åhavnen. Vestafgrænsningen er vanskeligere at fastlægge; men en lavpraktisk vurdering af nogle vigtige gangafstande kan give god mening,

Græse Ås nuværende løb gennem Mølleengen. Åhavnen lå i vikingetid/middelalder i forhaverne til husrækkerne i baggrunden af billedet.

når åhavnen skal lokaliseres. I en række andre gamle danske byer med åhavne fx Horsens, Køge, Ribe, Næstved viser afstandene fra åhavnen til fx hovedbyport, der normalt tillige i middelalderen var hovedtoldsted (i Slangerup Strandporten på Strandstræde, nedrevet 1971), henholdsvis til hovedtorvet (i Slangerup det nuværende Kirketorvet, hvor handelsboderne stod opstillet) sig at være højst 250 meter. Afstanden fra åhavn til permanent beboede bydele viser sig ligeledes at være højst 250 meter i vore gamle danske byer. En afstand på indtil ca. 250 meter kan med rimelighed tilbagelægges med trillebør, håndskubbet kærre eller skulderåg uden at holde pause undervejs. Lægges disse afstandskoter ind fra Strandporten, fra Kirketorvet og

fra de nyligt dokumenterede private huse, der i vikingetiden lå, hvor det nu genopførte sognehus, "Kingos Minde" på Strandstræde ligger, ja, så når man et felt, der tangerer den tidligere Kongsgårds sydvesthjørne (under ruinerne fra cisterciensernonneklosteret), og slutter på det lavtliggende plateau, hvor et middelalderligt teglværk blev udgravet i 2003, og et parcelhuskvarter fra 1971 på Lærkevej. Teglværket lå udenfor bybefæstningen; men meget tæt på den. Vest for teglovnen ligger Lærkevej, hvor de seks yderste parcelhuse altid har døjet med blød bund.

Her kommer facebook og mine halvgamle, spredte notater pludselig i søgelyset, for nu blev det bekræftet, at da området i 1971 blev udstykket og

byggemodnet, så dukkede anseelige mængder vandtrukne rester af planker og falsede stolper op på gravemaskinernes grabbe. En hurtig lille udflugt til Lærkevej og en snak med nogle af de lodsejere, der havde boet der lige siden udstykningen begyndte i 1971 bekræftede øjeblikkelig mine gamle notater og oplysningerne, jeg havde modtaget via facebook. Intet var blevet gemt, ingen arkæologer havde nogensinde interesseret sig for det, fordi man den gang blot troede, der var tale om en tidligere lade fra Hauge Møllegaard, den tidligere vandmølle, der geografisk lukker Brobæk Enge af mod vest med sin nu udtørrede mølledam. I mange år også efter udbygningen af Lærkevej og de øvrige veje i område, var der en temmelig stor, lavvandet sø foran de yderste huses haver, hvor man bl.a. om vinteren stadig kunne stå på skøjter så sent som i 1990'erne. Ved senere ombygninger og tilbygninger af parcelhusene på Lærkevej og i husernes haver, blev der ved med at dukke gamle, mørnede planker op fra jorden yderst på Lærkevejparcellerne; men der dukkede også rigtig mange skaller op fra de tre ferskvandsmuslinger stor dammusling, stor malermusling og flodperlemusling. Ved udgravningerne til de yderste bygninger i Klostergaard fandt man ligeledes store mængder muslingskaller fra netop disse tre typer ferskvandsmuslinger.

Disse muslinger kan naturligvis ikke leve i den moderne Græse Å, der er reguleret, og hvor der rettes brinker, fjernes grøde etc. Muslingerne lever i søer og strømmende vand; men foretrækker så udpræget ferskvand, der strømmer langsomt i åers bredninger eller, hvor en å er blevet udvidet af mennesker for at give plads til fx både ved et bolværk. Stor dammusling bliver i øvrigt 23 cm stor, den kan blive 160 år gammel, og den kan spises!

Et bolværk i vikingetid og middelalder var oftest blot tre til fem brede, lidt groft tilhuggede planker, man passede ind i stolper med sidefalse, som så blev banket ned i den bløde åbund, indtil de nåede fast grund nede i blåleret. Bag bolværket fyldte man så op med stampet jord, affald og grene. De bedst beskrevne bolværker er fra vikingernes gamle by, York, i England. Plankerester, stolperester, muslingskaller, et middelalderligt teglværk og lidt lavpraktisk viden om gangafstande giver således nu den for Slangerup så livsvigtige åhavn en adresse og en udstrækning. Den har bestået i et langsgående bolværk langs de nuværende yderste parceller på Lærkevej, fortsat ubrudt mod øst langs den nuværende "Klostergaarden" og sluttet et sted nedenfor den nuværende bebyggelse på Klosterbakken. Et samlet længdeforløb på de magiske; men lavpraktiske ca. 250 meter, hvilket har været en meget stor åhavn efter danske forhold! Pramfarten mellem byen og fjorden har været af vældige dimensioner,

hvilket også er med til at forklare, hvorfor Slangerup har været så vigtig for konger og klaner gennem tiderne.

Tre af Slangerups byporte er kendte: Strandporten på Strandstræde, Nørreport på den nuværende Kongensgade, hvor Kingovej støder til Kongensgade, og så Sønderport, som arkæologer og historikere hidtil har antaget lå et sted i nærheden af den tidligere kongsgård. Med placeringen af åhavnen ved Lærkevej og Klostergaarden, så kan Sønderport kun have ligget direkte til kongsgårdens sydvesthjørne, hvis den skal have nogen mening. Med denne placering ligger åhavnens østende direkte ved en af byens porte, og, igen helt lavpraktisk, blot 50 meter fra et af byens middelalderlige teglværker med eksportvarer. Samtidig vil denne placering være den naturligste for kongsgården, idet kongsgården dermed kontrollerede og beskyttede både byens fjernhandel, befæstningen og gav mulighed for til hest at komme hurtigt til Roskilde Fjord og skibene ved Slangerups Strand, det nuværende Frederikssund. Slangerups ældgamle hovedgade, der udgår fra Kirketorvet, hedder stadigvæk Strandstræde, hvilket blot betyder vejen til stedet, hvor skibene blev trukket op.

Hestetorvet ligger kun ca. 150 meter fra åhavnen; men eftersom dette torv var købstadens kvægtorv, altså torv for vareomsætningen med de lokale bønder fra købstadens officielle læbælte (= monopolhandelsområde udenfor vold & grav), har dette torv

og åhavnen ingen relationer til hinanden.

Med åhavnen og Sønderport placeret her, så mangler der nu en fjerde byport i Slangerup. Lad os kalde den Broporten, for den må have været der, og den kan kun have været placeret, hvor vadedstedet Brobækken med al landtrafikken nåede handelspladsen og byen: Et eller andet sted på netop Brobæksgade! Slangerups befæstning har været som de fleste danske byers befæstninger. I vikingetid en kraftig palisade i træ udgående fra kongsgården. Senere i middelalder og renæssance har befæstningen bestået af en lav vold med en grøft foran og et skulderhøjt plankværk og en trampesti på voldens lave top. Her havde købstæderne pligt til at borgervæbningen skulle runderer efter mørkets frembrud, hvor byportene blev aflåst og nøglerne afleveret til borgmesteren. Byportene i Slangerup har næppe været meget forskellige fra en moderne dobbelt havelåge fra "Jern & Fix".

Således kan det gå - lidt facebook, nogle gamle notater, et par arkæologiske udgravninger, lidt snak med lokale beboere og en smule lavpraktisk snusfornuft, så skal Slangerups vikingetids og middelalderhistorie endnu en gang skrives om til det mere spændende! Det er lige, hvad enhver historisk interesseret person bør finde interessant!

Juleøl paa Gaden. Da Købmand Niels Madsens Enspænderkøretøj i Middags holdt i Bjergegade, følte Hesten Trang til at slaa lidt til Slaglerne og pilede med Vindens Fart gennem Gaden ned mod Jærnbane stationen. Vognen var belæsset med Ølflasker, og flere af disse hoppede under den vilde Fart ned paa Gaden og knustes. Ved d'Hrr. Jensen og Damgaard's under Restavrering værende Ejendom, tørnede Vognen mod en Fiskerkones Trillebør, som blev ganske vanskabt ved Sammenstødet, og en Ballie med Torst trillede nogle Gange rundt paa Stenbroen. Et Øjeblik var den nævnte Ejendom i stor Fare, idet den forsløjne Hest truede med at styrte ind mod Afstiverne, men heldigvis fik den andre Tanker og rettede et stærkt Udfald mod Toldkammerbygningen. Med et vældigt Brag tørnede Vognen mod Bygningen, som fik en Del af Hjørnet afrevet, Papirhandler Knud Nielsens Prospektort-Automat slyngedes henad Fortorvet, Ledningen til Gaslygten fik en stærk Krumning og nogle Kurve med Øl havnede paa Gaden. Vognen undgik heller ikke Skavanker ved Sammenstødet, et Par af dens Fjedre trykkedes helt sammen og den ene Akse blev omtrent knækket. Efter dette Resultat af Udflugten, tabte Hesten fuldstændig Lysten til at slaa mere til Slaglerne og stod bedrøvet stille. Den blev trukket hjem til Stalden, medens nogle Mænd tog sig af den havarerede Vogn.

Juleøl paa Gaden

Da Købmand Niels Madsens Enspænderkøretøj i Middags holdt i Bjergegade, følte Hesten Trang til at slaa lidt til Slaglerne og pilede med Vindens Fart gennem Gaden ned mod Jærnbane stationen. Vognen var belæsset med Ølflasker, og flere af disse hoppede under den vilde fart ned paa Gaden og knustes. Ved d'Hrr. Jensen og Damgaard's under Restavrering værende Ejendom, tørnede Vognen mod en Fiskerkones Trillebør, som blev ganske vanskabt ved Sammenstødet. Og en Ballie med Torsk trillede nogle Gange rundt paa Stenbroen. Et øjeblik var den nævnte Ejendom i stor Fare, idet den forfløjne Hest truede med at styrte ind mod Afstiverne, men heldigvis fik den andre Tanker og rettede et stærkt udfald mod Toldkammerbygningen. Med et vældigt Brag tørnede Vognen mod Bygningen, som fik en Del af Hjørnet afrevet, Papirhandler Knud Nielsens Prospektort-Automat slyngedes henad Fortorvet, Ledningen til Gaslygten fik en stærk Krumning og nogle Kurve med Øl havnede paa Gaden. Vognen undgik heller ikke Skavanker ved Sammenstødet, et Par af dens Fjedre trykkedes helt sammen og den ene Akse blev omtrent knækket. Efter dette Resultat af Udflugten, tabte Hesten fuldstændig Lysten til at slaa mere til Slaglerne og stod bedrøvet stille. Den blev trukket hjem til Stalden, medens nogle Mænd tog sig af den havarerede Vogn.

Udflugt til MUSEET for SØFART

Ny Kronborgvej 1, Helsingør

Lørdag d. 25. januar 2014 kl. 13.45

Her i efteråret åbnede det nye søfartsmuseum i Helsingør. Det har ikke længere til huse på Kronborg Slot, men er indrettet i den gamle dok ved det tidligere skibsværft i byen.

Vi har aftalt en guidet rundvisning på en time, hvorefter der bliver mulighed for på egen hånd at se nærmere på de dele af udstillingen, der måtte have særlig interesse for den enkelte. Vi mødes udenfor museets indgang og går samlet ind, så vi opnår grupperabat.

Prisen for indgang og omvisning løber op i 110 kr. pr. person.

I museets café kan købes kaffe/the, som vi kan nyde derefter. Kaffe + kage koster typisk ca. 50 kr. Prisen for fortæring indgår ikke i deltagerprisen og betales individuelt.

Af hensyn til reservation af bordplads er det rart for caféen at vide, hvor mange personer, de kan regne med. Ved tilmelding bedes I derfor oplyse, om I regner med at besøge caféen efter rundvisningen.

Stedet er handicapvenligt og har elevator.

Tilmelding senest lørdag den 11. januar til Niels L. Nielsen på:

niels.nielsen@e-posthus.dk eller tlf. 4752 8408.

